

Микола МОЗДИР
кандидат мистецтвознавства,
Інститут народознавства НАН України

**ПОДЗВІН ПРО ДЗВІН: РЕЦЕНЗІЯ НА СТАТТЮ
ОКУНЕВИЧ В. І ГОЛОС ДЗВОНУ СПОВІЩАЄ //
КОВАЛЬСЬКА МАЙСТЕРНЯ.— КИЇВ, 2007.— № 4(10)**

Знаючи ціну писемній, особливо вербально несеній інформації про культуру українського народу (а така є чи не основною формою у спілкуванні з відвідувачами культурно-освітніх закладів), дозволю собі звернути увагу на окремі огріхи у названій статті, визнаючи, при цьому, право автора на вибір теми, як і форму її викладу, а видавництва — на її публікування (слава Богу, настав такий час). Вважаю, що вимоги наукової коректності особливо у статті такого жанру повинні бути обов'язково дотримані. У конкретному випадку це важливо ще й тому, що матеріал статті є джерелом (носієм) інформації надзвичайно актуальної у сучасних умовах нашого духовного життя.

Спочатку декілька слів про викладену в статті загальну історію дзвонів. Наведені відомості дають підстави стверджувати, що автор не вповні володіє необхідним матеріалом. Наприклад, про первісну форму дзвонів, технологію їх виготовлення, типологію, розповсюдження, врешті, про введення їх у світську та культову практику тощо. Стаття не містить навіть приблизно об'єктивної відповіді на питання про генезу дзвону на українських землях. Бо ж де поділося «било», «клепало» та інші предмети з цього ряду, що передували нашому дзвоніві. Перетривавши віки, вони як релікти донині збереглися в окремих місцевостях Карпат (і не тільки). Згадуючи про найдавніші дзвони у цитуванні літописів (зокрема Гальцько-Волинського), доцільно було б вдаватися до українських перекладів. Адже такі є (Т.Коструба.— Львів, 1936; Л.Махновець.— Київ, 1989). Інформація — по всіх параметрах: хронологічному, локалізаційному, іменному та інших про дзвони в Україні, зокрема на

Волині, невинувато збіднена. Чому не названі навіть ті, що відомі у багатьох містах, монастирях, храмах, громадських спорудах України, наприклад, знаменитий дзвін «Кирило», що з 1571 р. знаходиться на відомій пам'ятці українського мистецтва «Корняктовій вежі» у Львові. Або дзвін з 1583 р. в Зимному на Волині, чи дзвін 1690 р. з відлитим на ньому написом «Зроблений за гетьманства Мазепи» з Видубецького монастиря та ін. Врешті, переконаний, що у колекції дзвонів Луцького історико-культурного заповідника є артефакти, які достойно можуть бути вписані в цей контекст. Або ті відомі, що були творені конкретними майстрами-людвісарами (не зрозуміло чому автор не користується цим загальноприйнятим терміном?). Наприклад, з родини Франке у Львові XVI–XVIII ст., Опанасом Петровичем з XVII ст. на Подніпров'ї. А ще дзвони даровані відомими українськими меценатами — козацькою старшиною, гетьманами... Як багато таких було знищено.

Не маємо права викреслювати зі своєї пам'яті діянь гнобителів різних мастей, що віками те й робили, що грабували і плюндрували нашу історичну спадщину (наприклад, переливання у гармати, за наказом Петра I, дзвонів у Городниці), викорінювали з народної пам'яті навіть щонайменші згадки про неї. Особливо активно робила це радянська влада. Правда, автор статті побіжно згадує про це. Але в якому ж позитивному образі постає один з відомих діячів цього режиму, який з 1917 до початку 1930-х рр. прямо чи опосередковано приклався до нищення пам'яток історії і культури в Україні (і не тільки). Врешті, право автора на вибір необхідної аргументації своїх тверджень. Та щодо змісту і спрямування їх, то тут потрібно враховувати не просто віртуального адресата, а сучасного, передусім українського читача (слухача), особливо молодого, що прагне об'єктивних знань щодо історії рідної культури. Бо кожен, навіть найдрібніший її момент — фрагмент — це цеглина в загальному, спорудженому народом мурі духовного життя України.

Та повернемося до дзвонів, а точніше — їх місця в духовно-му, побутовому, звичаєвому укладі нашого народу. Як багато

збереглося факторів з його минулого? Ще в наш час у багатьох селах старші люди згадують, як зі звуку церковного дзвону — чергуванні ударів, їх звукового наповнення тощо безпомилково могли знати про подію, яка сповіщалася дзвоном, зокрема про смерть на рівні статі, віку, навіть соціального стану (бідний, багатий, вдівець, незаміжня тощо). Шкода, що автор, говорячи про інформаційну функцію дзвона, основні приклади наводить з російської дійсності. Доречнішим було б донести до читача, як в минулому для цього використовували дзвони на міських ратушах, наприклад, львівської, в разі наближення до міста ворожих військ, при пожежах та інших стихійних лихах. Ще наприкінці XVIII ст. в окремих регіонах України, наприклад, на Прикарпатті, зокрема в сс. Райтаровичі, Кропивниця Лядська та ін., сповіщати дзвоном на «хмари градові» повинні були окремі, матеріально утримувані громадою особи, або дяк. А інформацію про маловідомі в Україні «шаркуни» та їм подібні дзвіночки з успіхом можна було замінити нагадуванням про популярні на наших землях різні «калатала», що їх і понині прив'язують коровам на шиї, особливо тим, що пасуться в лісових хащах. Перелік аналогічних прикладів можна було б продовжити. Врешті, тут все залежить від концепції викладу, володіння матеріалом. А його якщо не «море», то добре «водище» точно є.

Звертає на себе увагу значний, — як за обсягом, так і деталізацією матеріал, що відноситься до суто російської історії (навіть не дзвонарства — вбивства царевича Дмитрія). Та й чим виправдане таке ґрунтовне ознайомлення читача з хрестоматійно (ще не так давно) відомою історією про «цар-колокол»? До речі, вживані автором слова «розкачувати» (українське — «розгойдувати»), як і «набат» (українське — «сполох», «на сполох») вказують на російськомовне джерело. Очевидно, з нього автор почерпнув і ті факти, які легко можна було замінити відомими в історії українського чи світового дзвонарства. А чим пояснити відсутність будь-яких відомостей про дзвіниці? Часто — це пам'ятки, інколи шедеври народної архітектури, в окремих випадках (за конструкційно-функціональними

вимірами) — наслідування давніх оборонних споруд в Україні. Віддавна вони стали предметом уваги не тільки істориків української народної архітектури, але культурологів, етнографів, українських митців.

Шкода, що в статті не знайшлося місця на, бодай, коротку характеристику дзвонів як мистецького явища, на спробу «прив'язати» їх до певного художньо-історичного стилю епохи.

Вказаних огріхів можна було б уникнути, якщо б авторка уважніше підійшла до вибору відповідної літератури, уважніше поставилася б до монографії П.Жолтовського про художнє життя в Україні XIV–XVIII ст.; праці В.Модзалевського про українських людвісарів та багатьох інших, наприклад, сучасного автора Б.Кіндратюка з Івано-Франківська («Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства», 2001) та ін. Вважаю суттєвим упущенням автора невикористання серії статей на зразок: «Дзвони на Україні-Русі» Й.Пеленського (газета «Діло» за 1910 рік), інших публікацій, а передусім тих, що містять різні енциклопедії, в тому числі і друковані латинкою як і «Sprawozdania Komisji do badania historyi sztuki w Polsce» тощо.

P.S.: Дзвонарством ніколи не займався. Але був поряд з відомим вченим П.Жолтовським, коли той працював над монографією про українське ливарництво. Під час численних експедицій по Україні (окремі — спільно з П.Жолтовським) мав нагоду бачити сотні дзвонів. Також побіжно обізнаний, зі збірками Луцького історико-культурного заповідника.

М. М.